

Bijlagen

Burgers, overheid of bedrijven: wie is aan zet? Burgervisies en beleidsvisies op verantwoordelijkheids- verdeling bij lokale energieopwekking

Addendum bij paragraaf 1.3: Methode en analyse

Yvonne de Kluzenaar
Anja Steenbekkers
Karlijn Muiderman
Astrid Mangnus
Wieke Blijleven

Inhoud

Bijlage A	Methodologische verantwoording.....	3
Bijlage B	Gespreksleidraden.....	11

Bijlage A Methodologische verantwoording

Focusgroepen

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn tien focusgroepen gehouden: zes met burgers en vier met ambtenaren van decentrale overheden. We kozen voor een kwalitatieve aanpak om verdiepende vragen te kunnen adresseren (Onder welke voorwaarden? Hoe?), omdat dan bevindingen geanalyseerd kunnen worden met sensitiviteit voor de context. Omdat niet altijd duidelijk is waar het onderwerp ophoudt (visies op verantwoordelijkheidsverdeling) en waar de context begint (bijvoorbeeld beleidsparadigma's die visies beïnvloeden) is doorvragen essentieel. Bovendien kunnen deelnemers in de discussies directe feedback geven op de onderzoeksopzet en eerste bevindingen, waardoor tijdens de dataverzameling eventueel de gespreksaanpak aangepast kan worden om verder te verdiepen op sommige elementen, of om accenten te verleggen. Naar aanleiding van de eerste gesprekken zijn vanwege het tijdsbeslag enkele verbredende vragen verwijderd en is meer ingezet op de gestelde vragen.

Ten opzichte van andere kwalitatieve methoden, zoals interviews, bieden focusgroepen de mogelijkheid om in korte tijd een complex onderwerp uit te diepen door de interactie tussen deelnemers. Een belangrijk meerwaarde van deze methode is dat ze – mits goed gemodereerd – ruimte biedt om een diversiteit aan argumenten en perspectieven voor het voetlicht te krijgen en om de interactie tussen burgers onderling en beleidsmakers onderling (in aparte groepen) maximaal uit te nutten.

In deze studie gaat het om het relatief abstracte begrip 'verantwoordelijkheid', in relatie tot een casus waar veel burgers niet van dichtbij mee te maken hebben. De discussie wordt dan tegelijkertijd een leerproces, omdat deelnemers kennis, ervaringen en perspectieven inbrengen waar anderen niet altijd bekend mee zijn. Er worden argumenten uitgewisseld en deelnemers krijgen de ruimte om op elkaar te reageren. Dit is relevant, omdat alle deelnemers in de groep hun eigen argumenten kunnen bepalen en inbrengen. Het is opvallend dat in de interactie tussen beleidsmakers deze leerfunctie expliciet werd gemaakt door leerpunten te benoemen en gericht vragen aan elkaar te stellen.

Het online voeren van focusgroepgesprekken heeft voor- en nadelen. Een mogelijk nadeel is dat niet alle gespreksdeelnemers even vertrouwd zijn met het voeren van online gesprekken en de discussie daardoor minder natuurlijk verloopt. Een voordeel is dat deelnemers mogelijk minder geneigd zijn elkaar te onderbreken of door elkaar heen te praten. Ook kan de gespreksleider er gemakkelijker op toezien dat alle deelnemers voldoende in de gelegenheid worden gesteld hun bijdrage te leveren aan de discussie. Met het oog op dit laatste is er gekozen voor een groter aantal kleinere gespreksgroepen.

Werving en selectie van burgers

Uitgangspunten

De inhoudelijke keuzes en aanscherpingen voor deze focusgroepen werden voorbereid door middel van oriënterende gesprekken met experts en bestudering van relevante (wetenschappelijke) documenten. De werving en selectie van burgers als deelnemers aan de focusgroepen werd gedaan door onderzoeksbureau Kantar. Zij gebruikten daarvoor het NIPO-base panel. Het streven was een zo breed mogelijke groep deelnemers te creëren. We wilden daartoe burgers vanaf 18 jaar betrekken in zes bijeenkomsten met groepen van zes personen. We streefden daarbij zowel naar homogeniteit als diversiteit onder de deelnemers. Enerzijds homogeniteit, omdat bekend is dat mensen gemakkelijker met elkaar in gesprek gaan wanneer zij het gevoel hebben 'onder gelijken' te zijn. Daarom streefden we naar groepen met deelnemers van (ongeveer) gelijk opleidingsniveau. Anderzijds heterogeniteit,

met het oog op verschillen in perspectieven over verantwoordelijkheid in de energieopwekkingsprojecten en verschillen in betrokkenheid en sociale cohesie in gemeenschappen in meer stedelijke versus meer landelijke woongebieden. We streefden daarom naar spreiding tussen de groepen qua type woonomgeving, daarbij onderscheidend (sterk) stedelijke versus weinig stedelijke en niet-stedelijke woonomgevingen. De stedelijkheidsmaat geeft handvatten om plattelandsgebieden te onderscheiden, waar inwoners veel dichter op deze transitie zitten. Onderscheid naar gemeentegrootte leent zich hier minder goed voor. Volgens deze opzet zijn de burgergroepen dus samengesteld op basis van opleidingsniveau (laag-, middelbaar en hoogopgeleid¹) en type woonomgeving (stedelijk en weinig/niet-stedelijk) van de burgers. Bij de selectie is vervolgens gestreefd naar een spreiding naar geslacht, leeftijd en inkomen binnen de groepen. We hebben niet gekozen voor politieke voorkeur, omdat dit te veel interfereert met vertrouwen, dat onderdeel uitmaakt van het concept legitimiteit.

Werkwijze

De deelnemers aan de burgergroepen zijn door Kantar geworven en uitgenodigd. Aan deelnemers werd het thema van het gesprek van tevoren niet bekendgemaakt om zo te voorkomen dat men zich vooraf zou verdiepen in het thema. Er werd verteld dat het om een maatschappelijk onderwerp ging dat alle inwoners van Nederland aangaat, en dat het een onderzoek was in opdracht van een niet-commerciële instelling. De werving vond plaats onder panelleden van 18 jaar en ouder uit het NIPO-base panel. Met behulp van postcodes werd rekening gehouden met de stedelijkheid van het woonadres van de panelleden. Op basis van deze indeling is per onderscheiden groep een aselechte steekproef getrokken en zijn de betreffende panelleden benaderd. Degenen die zich hebben aangemeld en voldeden aan de criteria (opleidingsniveau, geslacht en stedelijkheid) zijn in een aanmeldingsbestand opgenomen. Uit de aanmeldingen werden potentiële deelnemers benaderd om hen definitief uit te nodigen voor een gesprek. We beoogden om zes focusgroepen met zes deelnemers te organiseren; daartoe zijn per groep telkens zeven burgers uitgenodigd. De deelnemers ontvingen een financiële vergoeding.

Realisatie

Aan de burgergroepen namen 35 deelnemers deel in 6 bijeenkomsten. De kenmerken van deze deelnemers staan in tabel A.2. De gesprekken vonden plaats tussen 2 en 9 december 2021. De bijeenkomsten moesten online plaatsvinden vanwege beperkingen door de coronamaatregelen. De gespreksduur was 1,5 uur. De online omgeving leek in de praktijk de discussie niet te belemmeren. Deelnemers gingen de discussie aan, zowel met elkaar als in interactie met de gespreksleider. Deze onderlinge discussie vormt de meerwaarde van focusgroepen ten opzichte van bijvoorbeeld interviews.

Voor de context van dit onderzoek is het relevant te vermelden dat in deze periode de oorlog in Oekraïne nog niet was begonnen. Dat de spanningen tussen Oekraïne en Rusland al wel opliepen en ook de energieprijzen al enigszins stegen heeft ogenschijnlijk geen invloed gehad op de gesprekken, aangezien sindsdien actuele thema's als betaalbaarheid en energiearmoede nauwelijks aan bod zijn gekomen.

¹ De focusgroepen zijn ingedeeld naar opleiding (2 groepen met laagopgeleiden: lbo, vmbo, mavo; 2 groepen met middelbaar opgeleiden: mbo, havo, vwo en 2 groepen met hoogopgeleiden: hbo en wo) en naar stedelijkheid (stedelijk en landelijk gebied). De veelgebruikte termen 'laagopgeleid' en 'hoogopgeleid' zijn ongelukkig gekozen: ze doen geen recht aan de waarde van de opleidingen en dekken niet de lading van de verschillen. Termen die soms worden gebruikt ter vervanging, namelijk theoretisch en praktisch geschoolden, dekken eveneens de lading niet. Ook opleidingen zoals de mavo, havo of het vwo zijn immers theoretisch, terwijl verschillende hbo- en wo-opleidingen praktisch van karakter zijn. De standaardterminologie van 'hoog' en 'laag' wordt hier daarom slechts gebruikt bij gebrek aan een alternatief, maar wel met de nadrukkelijke kanttekening dat het een niet beter is dan het ander.

Werving en selectie van ambtenaren

Uitgangspunten

Het streven was te spreken met beleidsmakers van decentrale overheden die enerzijds ervaring hebben met het ontwikkelen van beleid en het nadenken over de verantwoordelijkheden die daarbij voor verschillende actoren komen kijken. Anderzijds streefden we ernaar dat zij zicht hebben op de visies van inwoners over de verantwoordelijkheden van burgers in de casus energieopwekking in lokaal eigendom. Het zowel bezig zijn met beleid maken als direct in contact zijn met burgers bij de uitvoering van beleid is vooral weggelegd voor ambtenaren in een uitvoerende rol, en veel minder bij die in een besturende rol. Het tweede uitgangspunt was om zo veel mogelijk gespreksdeelnemers uit verschillende regio's te werven, zodat ze unieke ervaringen zouden inbrengen. Het derde uitgangspunt was om rekening te houden met de praktische haalbaarheid van bijeenkomsten, uitgaande van volle agenda's van potentiële deelnemers en hun spreiding door het land. Daarom kozen we al op voorhand voor online focusgroepen, waarbij we streefden naar circa 20 deelnemers in kleinere groepen (4-5 deelnemers), zodat elke persoon in een bijeenkomst van 1,5 uur voldoende inbreng kon hebben.

Werkwijze

De werving van deelnemers voor de beleidsmakergruppen vond getrappt plaats via een oproep vanuit het Nationaal Programma Regionale Energiestrategie (RES), om via hen gericht te werven onder ambtenaren die op lokaal niveau aan de energietransitie werken. De centraal coördinator van het thema 'lokaal eigendom' plaatste een door ons aangeleverde tekst in de WhatsApp-groep van de regio-accounthouders van 30 RES-regio's. Zij werden verzocht deze oproep verder te verspreiden via de interne netwerken binnen de gemeenten in deze RES-regio. In het bericht werd een oproep gedaan aan beleidsmedewerkers duurzaamheid, energietransitie, participatie of lokaal eigendom om zich aan te melden voor een aantal mogelijke datumopties. Het streven was om 30 potentiële deelnemers te krijgen. Uiteindelijk hebben zich 18 ambtenaren met contactgegevens aangemeld. Zij zijn door Kantar uitgenodigd voor de verschillende sessies. Het was met dit aantal aanmeldingen niet mogelijk om spreiding aan te brengen naar gemeente, regio en type ambtenaar. Kort voor aanvang van de gesprekken vielen nog 2 deelnemers uit.

Realisatie

De gesprekken met decentrale beleidsmakers vonden plaats op 6 en 8 december 2021 en 11 januari 2022. Aan de focusgroepen namen 16 ambtenaren deel in 4 bijeenkomsten. Zij zijn allen werkzaam bij decentrale overheden, overwegend bij gemeenten. De kenmerken van deze deelnemers staan weergegeven in tabel A.3. De ambtenaren hebben vrijwel allemaal gesproken vanuit hun rol als beleidsmedewerker of adviseur (eenmaal regisseur) op het domein van duurzaamheid (soms energietransitie). De deelnemers vertegenwoordigen in meerderheid kleinere gemeenten, eenmaal een grotere gemeente, tweemaal een samenwerkingsverband van gemeenten, eenmaal een provincie en eenmaal een waterschap. Overigens zijn de ingebrachte ervaringen breder dan alleen die met het opzetten van wind- of zonneparken. Gemeentelijke adviseurs in het veld van de energietransitie hebben vaak ook de warmtetransitie in de gebouwde omgeving in hun portefeuille en brengen ook vanuit die werkpraktijk ervaringen in over burgerinitiatief, burgerbetrokkenheid en samenwerkingen.

Varianten van verantwoordelijkheid

Uitgangspunten

Het doel van de focusgroepen was om de deelnemers met elkaar in gesprek te laten gaan over verantwoordelijkheden in de energieopwekking. De casus waarover het gesprek ging, namelijk de beleidsambitie lokaal eigendom voor omwonenden en lokale bedrijven, suggereert een verdeling van verantwoordelijkheden waarbij naast de overwegend grote commerciële partijen die momenteel

verantwoordelijk zijn voor het ontwikkelen en exploiteren van grotere energieparken, ook de lokale omgeving een rol pakt. Omdat we verwachtten dat burgers niet bekend zouden zijn met het beleid rond de casus, hebben we hen een idee gegeven met een kort filmpje over het onderwerp.² Wat misschien nog wel belangrijker was, is dat alle deelnemers daardoor hetzelfde frame meekregen voor het daaropvolgende gesprek over de varianten. Voor de ambtenaren was dit uiteraard niet nodig.

Als hulpmiddel bij de gesprekken gebruikten we drie varianten van verantwoordelijkheidsverdeling die het meest de realiteit vertegenwoordigen (zie overwegingen in tabel A.1). We beoogden daarmee het gesprek concreet en invoelbaar te maken en de deelnemers in gesprek te laten gaan over een concrete vorm die de verantwoordelijkheid aan zou kunnen nemen. Daarnaast dienden de varianten om het gesprek in de focusgroepen te verbreden; dit maakt dat ook aspecten waar de deelnemers in eerste instantie misschien niet aan denken aan bod kunnen komen. Daarbij kan het gebruik van de varianten de vergelijkbaarheid tussen de verschillende burger-focusgroepen vergroten, zowel qua uitgangspunten als thematiek die aan de orde komt. En eveneens voor de vergelijkbaarheid op dit punt van de burger- en ambtenarengroepen.

Werkwijze

Op basis van inzichten uit het literatuuronderzoek en gesprekken met expert werden drie varianten van verantwoordelijkheidsverdeling ontwikkeld. We kozen bewust voor varianten met een hoog realistisch gehalte. Deze hebben als voordeel dat zij invoelbaar zijn voor deelnemers en reactie uitlokken. Variant 2 staat model voor de verantwoordelijkheidsverdeling die het dichtst bij de huidige praktijk staat. Variant 1 en 3 bieden een duidelijk alternatieve verantwoordelijkheidsverdeling aan die minder mainstream is respectievelijk nauwelijks in praktijk voorkomt. Hoe deze varianten zich verhouden tot de theorie over besturingsfilosofieën is uitgewerkt in tabel A.1. Hierin staan ook narratieven waarmee we de varianten aan de deelnemers voorlegden.

² In een animatie van een minuut werd de context van het begrip 'lokaal eigendom' toegelicht: wat het algemene beleidsdoel is in energiebeleid, wat de beleidsambitie 50% lokaal eigendom inhoudt, wat de huidige situatie is en wanneer sprake is van zeggenschap van de lokale omgeving.

Tabel A.1

Varianten van mogelijke verdelingen van verantwoordelijkheden bij het realiseren van hernieuwbare energieopwekking in lokaal eigendom

variant	sturingsfilosofie	narratief voorgelegd in de focusgroepen
Burgers aan zet	Deze verantwoordelijkheidsverdeling sluit het meest aan bij het paradigma van <i>Societal Resilience</i> (Van der Steen et al. 2015), of de zogenoemde energieke samenleving in de context van de energietransitie (Hajer 2011), waar het initiatief uit de samenleving leidend is. Hier neemt een groep omwonenden het initiatief en leidende rol in het opzetten van een lokaal zon- of windproject.	Een groep bewoners wil graag zelf duurzame en lokale energieprojecten opzetten die ten goede komen aan omgeving. De groep bewoners neemt het voortouw en gaat het project opzetten en uitvoeren. Iedereen uit de buurt mag daaraan meedoen, maar meedoen is niet verplicht. Leden van de groep, maar ook andere bewoners uit de buurt, kunnen ook geld inleggen of meepraten over het project.
Samenwerking bedrijven en burgers	Deze variant is op dit moment waarschijnlijk de meest voorkomende: Commerciële partijen zetten lokale energieprojecten op (zonneweides, windparken) en worden er door decentrale overheden toe gestimuleerd om lokale actoren, waaronder omwonenden, te laten participeren. Hierbij werken burgers samen met een bedrijf om een zon- of windenergieproject op te zetten. Het bedrijf neemt hierbij in de praktijk vaak het voortouw. Deze variant sluit het meest aan bij de sturingsfilosofie van <i>Network Governance</i> .	Een bedrijf en een groep bewoners (die zich verenigen in een coöperatie) gaan samen een duurzaam en lokaal energieproject opzetten. Het bedrijf heeft veel kennis in huis en neemt het voortouw. Het bedrijf gaat samen met omwonenden het project opzetten en uitvoeren. Iedereen uit de buurt mag daaraan meedoen, maar meedoen is niet verplicht. Leden van de bewonersgroep, maar ook andere bewoners, uit de buurt kunnen meedenken en meepraten, maar ook geld inleggen in het project. De bewonersorganisatie (coöperatie) kan ook meebeslissen.
Gemeente aan zet	Deze variant is op dit moment waarschijnlijk de minst voorkomende, hoewel er voorbeelden zijn. Een gemeente neemt het initiatief voor het opzetten van lokale energieprojecten (zonneweides, windparken). Overheidssturing is hier belangrijk. Deze vindt in deze variant decentraal plaats. In bepaalde opzichten sluit dit dus aan bij het beleidspaaradigma van <i>Traditional Public Administration</i> , zij het niet volledig.	De gemeente ontwikkelt zelf een zon- of windenergieproject (bv. via een gemeentelijk energiebedrijf of fonds). De gemeente ontzorgt zo de burgers: zij hoeven zelf geen geld in te leggen of risico te nemen. Het kost hen zo ook weinig/geen tijd (m.u.v. tijd voor inspraak in het proces). Met de opbrengsten worden de kosten terugverdiend; de rest komt ten goede aan de omgeving.

Gespreksleidraad

Als hulpmiddel bij de gesprekken gebruikten we drie verschillende verantwoordelijkheidsverdelingen die ieder gebaseerd zijn op een andere sturingsfilosofie. We bediscussieerden met de focusgroepsdeelnemers deze drie varianten van verantwoordelijkheidsverdeling, waarbij steeds een andere partij in de lead is. De gebruikte narratieven zijn weergegeven in tabel A.1. Onze veronderstelling hierbij was dat deze varianten onderling voldoende verschillen, en dat dit ook geldt voor de voorwaarden waaronder en de mate waarin elke verantwoordelijkheidsverdeling als aanvaardbaar wordt gezien in de samenleving. De door deelnemers geuite belemmeringen, nadelen, voordelen en voorwaarden geven inzicht in de ervaren haalbaarheid en wenselijkheid van verschillende varianten van verantwoordelijkheidsverdeling.

Het gesprek werd gevoerd aan de hand van een vooraf opgestelde gespreksleidraad die de moderatoren van Kantar gebruikten. Per variant werd ongeveer twintig minuten uitgetrokken. We zochten in de gespreksstructuur een vorm om met het nadeel van realistische varianten om te gaan: namelijk dat de onderzoekers al veel invullen voor de deelnemers, met als risico dat het gesprek

mogelijk ingaat op details (zoals de wenselijkheid van een specifieke energietechniek) die van ondergeschikt belang zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. We gingen hiermee om door in de burgergroepen dit soort reacties te verzamelen in stap 1 en 2 van de bijeenkomst, zodat in de bespreking van de drie varianten het gesprek weer snel terug te brengen was naar de hoofdvraag. Dit was een belangrijke taak voor de gespreksleider.

Codering en analyse

Op basis van de opnamen van geluid en beeld zijn de online focusgroepgesprekken woordelijk getranscribeerd. Deze transcripten zijn vervolgens fijnmazig gecodeerd in Atlas.ti versie 22. Hierbij is eerst een deductieve en aanvullend een inductieve benadering toegepast. Het algemene codeboek van het overkoepelende project 'Verschuivende verantwoordelijkheden' is als basis gebruikt. Dit codeboek is in de kern opgezet rond de overheidsrollen zoals deze zijn gedefinieerd door de Raad voor het Openbaar Bestuur (2012): loslaten,³ faciliteren,⁴ stimuleren,⁵ regisseren⁶ en reguleren.⁷ In aanvulling hierop zijn inductief codes toegevoegd onder de clusters actor, themaspecifiek (associaties, ervaren belang, type energiebron), argumentatie (drijfveren/voordelen, belemmeringen/nadelen, voorwaarden) en waarden. Tot slot werden ook uitspraken over verantwoordelijkheden gecodeerd; deze werden deductief gecodeerd wanneer deze als een verplichting (actor moet...) of als een vrijheid (actor zou kunnen...) werden geformuleerd; overige codes voor verantwoordelijkheden zijn inductief ontwikkeld rond termen zoals 'aan zet zijn', 'sturen', 'touwtjes in handen hebben', 'machtspositie'.

Ter controle op eenduidige interpretatie en het consistent toepassen van codes hebben twee codeurs in de beginfase van de analyse een transcript dubbel gecodeerd. Dit deden zij op basis van een uitgebreid codeboek met omschrijving van de codes, instructies en voorbeeldcitaten. Daarnaast vond veelvuldig overleg plaats tussen de twee codeurs tijdens het coderings- en analyseproces.

De analyses hebben zich primair geconcentreerd op de clustergroep voorwaarden/argumentatie, aangezien de onderzoeksvragen zich ook toespitsen op voorwaarden voor acceptatie van verantwoordelijkheidsverdeling. Hierbij is een thematische aanpak gehanteerd: voorwaardenclusters zijn allereerst inhoudelijk geclusterd rond argumenten/begrippen die vaak gebruikt worden in de context van participatie van burgers (motivatie, tijd, kennis, vaardigheden, sociaal netwerk, zeggenschap, enz.). Voor ambtenaren zijn aanvullend nog codes geclusterd die passen bij de voorwaardenscheppende en faciliterende rol van lagere overheden (praktisch, organisatorisch). In de tweede stap werden op basis van uitdraaien voor elk codecluster naar variant, alle argumenten op een rijtje gezet die als voordeel/kans, als nadeel/belemmering of als voorwaarde werden geformuleerd en gecodeerd. Daarnaast is nog geput uit uitspraken van ambtenaren die (los van de besproken varianten) meer in het algemeen betrekking hadden op hun praktijkervaringen en hun visies op overheidsrollen op dit domein (gespreksleidraad blok 2 en 4, zie bijlage B).

³ Operationalisatie 'loslaten': De overheid besluit om een bepaalde taak helemaal bij andere actoren te beleggen (dit is wat anders dan dereguleren). Net als bij code 'geen rol' heeft de overheid geen rol, maar had zij die eerder wel en laat ze deze nu los.

⁴ Operationalisatie 'faciliteren': Volgens de ROB-definitie maakt de overheid door middel van financiering, een subsidie of het aanbieden van diensten of middelen, een initiatief vanuit de samenleving mogelijk of gemakkelijker uitvoerbaar voor burgers, bedrijven of organisaties. Deze actoren hoeven hier geen tegenprestatie voor te leveren. Wij vatten het iets breder op en gaan ervan uit dat er ook sprake is van faciliteren als een initiatief dat niet vanuit de samenleving komt, op deze manieren mogelijk wordt gemaakt.

⁵ Operationalisatie 'stimuleren': De overheid probeert andere partijen in beweging te krijgen door het gewenste gedrag te stimuleren om een beleidsdoel te realiseren. Wanneer er bijvoorbeeld sprake is van een subsidie, gaat deze code samen met de code 'financieren'.

⁶ Operationalisatie 'regisseren': We hanteren een brede opvatting van deze rol. Deze omvat onder andere het samenbrengen van verschillende actoren, het stimuleren van samenwerking tussen andere partijen, het maken van (prestatie)afspraken en het sluiten van akkoorden. De samenwerking wordt niet afgedwongen met wetten of sancties, maar de overheid zorgt er wel voor dat het gebeurt.

⁷ Operationalisatie 'reguleren': We hanteren een brede opvatting van deze rol. Deze omvat onder andere het inzetten, aanscherpen of hervormen van wet- en regelgeving, het aanscherpen van toegangseisen tot een regeling, inspanningen om meer of strenger te handhaven en het invoeren van hogere belastingtarieven. Ook het verstrekken van een uitkering waar verplichtingen of een tegenprestatie aan vastzitten valt hieronder.

Deze analyses vormden de basis van de beschrijvingen van bevindingen in de hoofdstukken 2 (visies burgers) en 3 (visies ambtenaren). Daarbij is een vergelijking gemaakt van de argumenten die per variant als voordeel, nadeel of voorwaarde werden genoemd door burgers en ambtenaren. De verschillen en overeenkomsten die we zagen bij deze spiegeling van de visies van burgers en van beleidsmakers zijn benut voor hoofdstuk 4.

We hebben geen analyses gemaakt op verschillen binnen of tussen de afzonderlijke focusgroepen of juist vergelijkbaarheid. We hebben uit alle groepsgesprekken een cumulatief beeld opgebouwd om de onderzoeksvragen mee te beantwoorden.

Deelnemers

Tabel A.2
Beschrijving van de deelnemersgroep burgers

kenmerk	groepen	aantal
deelnemers	vrouwen	18
	mannen	17
leeftijden	18-30 jaar	4
	31-40 jaar	5
	41-50 jaar	8
	51-60 jaar	12
	61-70 jaar	6
opleidingsniveau (hoogst genoten)	lageropgeleid (lager onderwijs, mavo, vmbo, mbo1)	12
	middelbaar opgeleid (havo, mbo2/3/4,, vwo)	11
	hogeropgeleid (hbo, wo)	12
stedelijkheid van postcode	landelijk (niet of weinig stedelijk)	17
	stedelijk (matig, sterk of zeer sterk stedelijk)	18
beroepsstatus	student/scholier	1
	werkloos/werkzoekend	7
	werkend in loondienst	21
	zelfstandig ondernemer	5
	anders	1
inkomensniveau	minder dan modaal	7
	modaal	10
	2 keer modaal	12
	meer dan 2 keer modaal	6

Tabel A.3
Beschrijving van de deelnemersgroep ambtenaren

kenmerk	groepen
deelnemers	16 ambtenaren: 11 mannen, 5 vrouwen
geografische herkomst	afkomstig uit 5 provincies: Utrecht, Noord-Brabant, Flevoland, Drenthe, Zuid-Holland
gemeentegrootte	allemaal werkzaam in kleinere gemeenten, met uitzondering van één deelnemer uit een G20-gemeente
organisatie	veelal in dienst van gemeente; soms samenwerkingsverband van gemeenten, een enkeling bij milieudienst, provincie of waterschap
domein	veelal werkzaam op het domein duurzaamheid; soms specifiek energietransitie; een enkeling specifiek op het domein participatie of gebiedsontwikkeling
rol	veelal in de rol van beleidsambtenaar/adviseur; een enkeling als regisseur of communicatieadviseur

Tabel A.4
Groepskenmerken

referentie-nummer	type groep	aantal deelnemers	karakteristieken
Gr1	Burgers	5	beroepsopleiding; landelijke woonomgeving
Gr2	Burgers	6	middelbare opleiding; landelijke woonomgeving
Gr3	Burgers	6	hogere opleiding; landelijke woonomgeving
Gr4	Burgers	6	geen opleiding of beroepsopleiding; stedelijke woonomgeving
Gr5	Burgers	6	middelbare opleiding; stedelijke woonomgeving
Gr6	Burgers	6	hogere opleiding; stedelijke woonomgeving
Gr7	Ambtenaren	4	gevarieerd naar gemeente, RES-regio, type ambtenaar; 1 werkend voor een waterschap,
Gr8	Ambtenaren	4	gevarieerd naar gemeente, RES-regio, type ambtenaar; 1 werkend voor een omgevingsdienst, 1 voor een samenwerkingsorganisatie van 2 gemeenten
Gr9	Ambtenaren	4	gevarieerd naar gemeente, RES-regio, type ambtenaar; 1 werkend in een G20-gemeente, 1 werkend bij de provincie
Gr10	Ambtenaren	4	gevarieerd naar gemeente, RES-regio, type ambtenaar

Bijlage B Gespreksleidraden

Focusgroep met burgers

Blok 0: Introductie, uitleg en voorstellen

10 minuten

Blok 1: Associaties bij duurzame energie

5 minuten

Waar denk je aan bij duurzame energie? Bij het idee van lokaal opwekken van duurzame energie? Wat roept het op? Wat vind je daarvan?

Blok 2: Associaties bij lokaal eigendom

5 minuten

Waar denk je aan bij het idee van lokaal opwekken van duurzame energie in lokaal eigendom? Hoe zou dat er in jouw omgeving uit kunnen zien? Wie zou dat kunnen of moeten doen?

Blok 3: Discussie over varianten van verantwoordelijkheid

50 minuten

Uitleg over lokaal eigendom in filmpje; omschrijving per variant waarin een specifieke actor in de lead is: variant 1 burgers/burgergroepen, variant 2 bedrijven in samenwerking met burgers, variant 3 gemeenten.

- Wat vind je van het idee dat de [actor] zorgen voor het opwekken van duurzame energie in een lokaal energieproject (zon of wind)? Waarom?
- Wat denk je dat de voor- en nadelen zijn als [actor] zorgt voor het opwekken van duurzame energie in een lokaal energieproject?
- Wat moet [actor] in ieder geval doen zodat het voor jou aanvaardbaar is dat zij die rol op zich nemen om een energieproject op te zetten? Waarmee moeten zij in elk geval rekening houden?
- Wie moet zorgen dat er iets aan die punten gedaan wordt?

Verdieping bij variant 1 op participatie:

- Wat vind je van het idee dat een groep bewoners eigenaar zou worden? Waarom? Onder welke voorwaarden vind je dat wel/niet aanvaardbaar?
- In hoeverre zou je bij deze opzet zelf geld willen inleggen (zodat het ook een beetje van jou wordt en je kan meebeslissen over bijvoorbeeld besteding van de kosten en verdeling van de opbrengst of mee kan delen in de opbrengst)? Waarom wel/niet? Onder welke voorwaarden wel/niet?

Blok 4: Verdieping: willen en kunnen

10 minuten

- Zie je voor jezelf een rol, bijvoorbeeld in het meedenken, meepraten, meebeslissen, of meedoen? Waarom wel/niet? Hoe zou je zelf betrokken willen zijn? Hoe zou je willen meedenken/meepraten/meebeslissen/meedoen? (Interviewer kan evt. afbeelding laten zien.)
- Waarover zou je mee willen beslissen/denken/praten? Wat heb je nodig om dat te kunnen? Van wie? Onder welke voorwaarden zou je iets (of meer) willen doen?
- Wat is er nodig om mensen zoals jij erbij te betrekken zodat iedereen mee kan doen? Wie zou dat moeten doen?
- Wat zouden buurtgenoten of andere burgers in jouw gemeente kunnen doen om iedereen hierin mee te nemen? Wat zou de gemeente kunnen betekenen om mensen zoals jij hierbij te helpen? En wat zouden lokale bedrijven kunnen doen om te helpen?

Blok 5: Afronding

5 minuten

Blok 0: Introductie, uitleg en voorstellen

10 minuten

Blok 1+2: Ervaringen met en meningen over lokaal eigendom

10 minuten

- Wat vinden jullie van het idee van lokaal eigendom bij het opwekken van duurzame energie?
- Welke voordelen en nadelen zie je van lokaal eigendom in het opwekken van duurzame energie?
- Wie is er, volgens jullie, verantwoordelijk voor het realiseren van lokaal eigendom?
- Welke verantwoordelijkheden zien jullie voor de burger, markt en overheid?
- Welke verantwoordelijkheden zien jullie voor decentrale overheden in het (helpen) realiseren van lokaal eigendom?

Blok 3: Discussie over varianten van verantwoordelijkheid

50 minuten

Omschrijving per variant (identiek aan die in burgergroepen).

- Wat vind je van het idee dat [actor] zorgt voor het opwekken van duurzame energie in een lokaal energieproject (zon of wind)? Waarom?
- Wat denk je dat de voor- en nadelen zijn als [actor] zorgt voor het opwekken van duurzame energie in een lokaal energieproject?
- Onder welke voorwaarden vind je het aanvaardbaar als [actor] een dergelijke verantwoordelijkheid op zich neemt? Waarmee moet deze in elk geval rekening houden? Wie moet zorgen dat er iets aan die punten gedaan wordt?
- Welke rol vinden jullie dat de overheid in dit scenario zou moeten spelen? Wat is er nodig om die rol goed te kunnen vervullen? Vinden jullie dit een taak voor de gemeente?
- Wat vind je van het idee dat [actor] eigenaar zou worden? Waarom? Onder welke voorwaarden vind je dat wel/niet aanvaardbaar?

Verdieping bij variant 2 op verantwoordelijkheidsverdeling:

- Hoe zouden volgens jullie de taken en verantwoordelijkheden verdeeld moeten worden tussen de bewoners en het bedrijf?

Blok 4: Verdieping: willen en kunnen

10 minuten

- In hoeverre zien jullie het als de verantwoordelijkheid van decentrale overheden dat de lokale omgeving meer betrokken raakt bij lokale energieprojecten?
- Wat kunnen decentrale overheden (beter/anders) doen om te realiseren dat burgers meer betrokken raken en een grotere rol gaan spelen bij lokale energieprojecten? Wat kunnen decentrale overheden doen om burgers meer de ruimte te geven om zelf lokale energieprojecten op te zetten (of dit samen met marktpartijen of met de overheid te doen)?
- Wat zou de overheid kunnen doen om te zorgen dat iedereen in de omgeving hier in mee te nemen?
- Wat kan helpen ervoor te zorgen dat burgers meer initiatieven opzetten/meer gaan meedenken/meepraten/meebeslissen/meefinancieren?

Blok 5: Afronding

5 minuten